

Grósz Emil

Irta Pólya Jenő

A pihenést nem ismerő, fáradhatatlan munkás örök nyugalomra tért, az élet, mely a tudomány és az emberiség lelkes szolgálatában telt el és sok-sok ezer embernek hozta a legnagyobb áldást: a világszereget — kialudt. Grósz Emil nincs többé.

Hétfőn (december 9-én) még itt járt közöttünk; egész napon át, szokása szerint, ernyedetlenül dolgozott és este — ugyancsak szokása szerint — felhívta telefonon lányát, hogy mint gyengéd apa jó éjszakát kívánjon neki. Alighogy leletta a kagylót, rosszul lett, elkékkült, eszméletét veszítette és husz perc múlva megszűnt élni.

Egyike volt a leglelkesebb embereknek — lelkesedett minden széprért és jóért és amihez fogott —, pedig sok mindenfélét csinált — annak mindig a legnagyobb erélyvel, a legnagyobb buzgalommal és lelkesedéssel látott neki. Semmit sem tudott félig, vagy lányán csinálni — és bármily nagy feladatot vállalt, sohasem hanyagolta el a legapróbb részletet sem. Neki minden kicsiség fontos volt, ha vállalt feladatához tartozónak vélte. Szerencsés életpályájának nem kis részben ez a titka.

Pályája mindenestre igen kedvező körülmények közt indult. Családja igen előkelő orvoscsalád volt. Anyai nagybátyja *Csatáry Grósz Lajos* — Bihar vármegyei tiszti főorvosa volt, majd a Magyar Államvasutak igazgató-főorvosává s az Országos Közegészségügyi Tanács első jegyzőjévé nevezték ki.

Igen érdemes ember és kitünő szemorvos volt Grósz Emil anyai nagyatyja, *Grósz Frigyes* (1798—1857), aki 1830-ban saját költségén kórházat alapított Nagyváradon

szegény szembetegek részére s 1846-ban országos mozgalmat indított a vakság leküzdésére. A következő évek politikai eseményei megakadályozták hogy valóra váljék szép terve: szemkórházak létesítése országszerte, annál jelentősebb szerep jutott Grósz Emilnek nagyatyja elgondolásainak megvalósításában.

Grósz Emil édesatyja, *Grósz Albert* (1819—1901) szintén szemorvos volt s átvette apósa szemkórházának vezetését. A szabadságharc alatt mint törzserős működött *Görgey* seregében, majd 1852 és 1866 között Nagyvárad tiszti főorvosa volt.

Grósz Emil három fia is mind orvosnak, sőt szemésznek indult; az egyik, aki korán elhunyt, a világháború után abbahagyta orvosi tanulmányait. Legidősebb fia csak a természetet hagyta el — ugyan-csak a világháború hatása alatt — a sebészet kedvéért s jelenleg a chicagói Illinois-egyetem tanára, míg a legfiatalabb megmaradt a szemorvosi pályán.

Grósz Emilnek úgy nagyapja, mint édesatyja is igen előkelő szerepet játszott Nagyvárad társadalmi életében s az itt szerzett összeköttetések — hogy csak a *Tiszák* barátságát említsen — kétségtelenül nagy hasznára váltak Grósz Emilnek későbbi életpályája folyamán. Már mint medikus állandóan igen előkelő társaságban mozog. *Arany János* fiának, *Arany László* nak családja a fiatal medikust legszorosabb körébe fogadja és még lakása megválasztásában is nagy szerencséje van: *Balassa János* nak, a híres sebészprofesszornak özvegy sógornőjéhez kerül kvártélyba és itt is számos ismeretséget köt, mely később javára válik.

Grósz Emil nem volt olyan ember, aki nem ismerte fel a jó összeköttetések előnyeit, de olyan ember sem volt, aki karrierjét csupán összeköttetésekre öhajította volna alapozni. Igen komolyan és nagy ambícióval tanult és ha a társaságot kultiválta is, azt csak módjával tette és nagyon vigyázott, hogy szórakozásai ne gátolják munkájában. Így történt meg az a csoda, hogy bár mint fiatal ember sokat mozgott bácskaiak társaságában, soha életében nem ivott (legfeljebb belekóstolt a borba) és kártyát sem vett sohasem kezébe.

Már orvostanhallgató korában elhatározta, hogy atyja és nagyatyja nyomdokain haladva, szemorvos lesz, ezért orvosi diplomáját megszerzése után (1887) külföldi tanulmányútra indul, meglátogatja Bécs, Berlin, Prága, Heidelberg, Brüsszel, Páris híres szemészeit, az 1888—89. tanév elején pedig gyakornoknak lép be *Schulek* Vilmos klinikájára.

Schulek Vilmos (1843—1905) a legnagyszerűbb emberek egyike volt — akivel a jósors összehozott. Kitünő orvos, kitünő szemész, kitünő operateur, kitünő tanár, nagy tudós és mindenek felett kedves, finom ur és emberséges ember. Példája mélyen bevésődött mindazok emlékezetébe, akiknek módjukban állott, hogy együttműködjenek vele és ama minden részletre kiterjedő gondosságban, figyelmességben, abban a minuciózus skrupulózitásban, amellyel a Grósz-klinikán a betegek vizsgálata és kezelése folyt, a Schulek-klinika hagyományai folytatódtak. Grósz Emil éppugy, mint annakidején Schulek, minden betegét a maga legszemélyesebb ügyének tekintette és nem egyszer történt meg, hogy a reggeli vizitizhez egy-két öreg vakkal érkezett, akiket a Calvin-téren, vagy az Üllői-úton szedett fel, ahol tanácstalanul ödöngtek, keresvén a szemklinikát.

Grósz karrierje a Schulek-klinikán csodálatosan gyors volt: 1888-

ban lépett be mint gyakornok, 1890-ben már asszisztens és 1892-ben, midőn Schulek súlyos ideg-beteg lett, őt bízták meg az előadások tartásával és a klinika vezetésével. 1894-ben Schulek visszatér. Akkor Grószt magántanárrá habilitálják és 1898-ban adjunktussá nevezik ki. Ez rangban előléptést, hatáskörben azonban lényeges csökkentést jelentett, mert teendői a laboratóriumra korlátoztattak, betegekhez csak éppen annyiban jutott, amennyiben arra szemükrözési előadásai céljából szüksége volt és teljesen eslegett az operálási lehetőségektől, ami különösen fájt neki, mert nemcsak igen kitünő operatőr volt, hanem nagyon szeretett is operálni (ami nélkül az ember nem is lehet jó operatőr), azonfelül vérbeli orvos volt, aki szeretett gyógyítani és igen kitünő orvos.

1900-ban rendkívüli tanárrá nevezték ki. Tanszékehez azonban nem kapott klinikát. Előadásait Schulek-klinikáján tarthatta, de minden egyéb kapcsolata a klinikával megszűnt. Néhány hónapig a Rókus-kórház akkor megürült szemészeti osztályát vezette mint helyettes, a végleges főorvos kinevezésével azonban ezen állását elvesztette. Ezután rövid ideig a János-kórházban, majd később az István-kórházban nyert munkatérlet. Ez azonban annál kevésbé felelt meg ambícióinak, mert tanításra egyáltalában nem volt alkalmas.

1904-ben Schulek súlyosan megbetegedvén, Grószot bízták meg helyettesítésével, majd 1905-ben utódjává is kinevezték. Harmincegy évig vezette a szemészeti klinikát, mely 1908-ban új, tágas otthont kapott. Lelkes, kitünő tanár volt. Tanítani majdnem ugy szeretett, mint operálni, klinikai betegek ápolásából pedig valóságos kultuszt csinált. Bármennyi egyéb teendője volt, a klinikát sohasem hanyagolta el. Kora reggeltől délutánig ott foglalatzkodott és minden este — néha késő éjjel is — újra bejött,

hogy utána nézzen betegeinek. Délutánjait magánrendelése és különféle ülések töltötték ki, úgyhogy tudományos munkával csak éjjel és kora hajnalban foglalkozhatott, mert abból nem engedett, hogy minden reggel pontosan félnyolc órakor bejöjjön a klinikájára.

Sokat és sokfélét irt és irodalmi működése igen jelentős, de szemészeti munkák oevrejének csak egy részét teszik. Számos más témáról is ír: közegészségügyi, orvostársadalmi, orvospedagógiai, általános kulturpolitikai és egyetemi kérdésekről, de történelmi esszéket, népszerű közleményeket és egyébfajta cikkeket is szép számmal találunk ugy a szakfolyóiratokban, mint a napilapokban nagy számmal megjelent közleményei közt. Tudományos műveinek jelentős része is inkább beszámoló vagy az orvosi továbbképzés céljait szolgáló összefoglalás, mint kutatómunka eredményeit leszőgező tanulmány. Pedig nagyon megbecsülte a tudományos munkát és ebben az irányban is igen hathatósan serkentette és támogatta tanítványait. Ő maga azonban sokkal inkább el volt foglaltva részben klinikája ellátásával, részben egyéb hivatalos és orvosi teendőkkel, semhogy elméleti kutatásokra kellő ideje lett volna. Erre leginkább adjunktusi éveiben nyílt módja. Azért később is igen értékes műveket produkált, melyekben széleskörű gyakorlati tapasztalatairól számol be és melyek külföldön is nagy elismerésben részesültek.

Irodalmi munkássága azonban csak kisebb része volt az ő közéleti tevékenységének. 50 év óta alig volt Magyarországon orvosi, vagy kulturális mozgalom, melyben Grósz Emil ne játszott volna szerepet, mégpedig vezető, vagy legalább is fontos szerepet s ezen felül is igen sok internacionális, közegészségügyi és kulturális moz-

galomba is bekapcsolódott. Mindenütt diszt és dicsőséget szerezve hazájának.

Különösen két kérdés volt szívhez növe: az orvosképzés, illetve orvosi továbbképzés és a trachomaügy. Az előbbi téren különösen a továbbképzés megszervezése s az „Orvosokézés” folyóirat megindítása és sok éven át való szerkesztése körül voltak bokros érdemei. Igen kitünő szolgálatot tett a trachoma elleni védekezés terén is. 16 évig (1903—1918) volt a trachomaügyek országos kormánybiztosa s ezen idő alatt nemcsak azon az uton haladt tovább, melyen Feuer Náthán a trachomaorvosi állások és trachomaorvosi tanfolyamok megszervezésével elindult, hanem igen okosan fogta meg a trachoma elleni védekezést a katonaságnál és maradó érdeme, hogy több szemkórházat létesített és számos közkórházi szemészeti osztályt s ily módon gondoskodott róla, hogy az ország minden részének lakossága, a legszegényebb is, szakszerű szemorvosi segélyben részesülhessen, úgy mint azt nagypapa közel 100 év előtt ajánlotta.

Nagy része volt a XVI. nemzetközi orvosi kongresszus előkészítésében és lebonyolításában. Ennek a kongresszusnak, mely 1909-ben Budapesten ülésezett és sok jóbarátot szerzett hazánknak, Grósz Emil volt a főtitkára. Ugyancsak ő szervezte meg 1911-ben a drezdai nemzetközi egészségügyi kiállítás magyar osztályát. Ezen felül is számos hivatalos külföldi küldetésben vett részt, sok külföldi kongresszuson szerepelt s Németországból, Franciaországból, Angliából és Amerikából igen megtisztelő meghívásokat kapott előadások tartására, melyeknek megfelelt s melyekkel nemcsak saját magának, hanem hazájának és a magyar tudományosságának is tiszteletet szerzett. Megemlítendő még az orvosi továbbképzés nemzetközi akadémiájában, a szellemi együttműködés nemzetközi egyesületében, a vakság ellen küzdő nemzetközi egyesületben és a nemzet-

közi szemészeti tanácsban játszott szerepe.

★

Hazai egyesületeink közül a budapesti királyi orvosegyesületnek több mint 10 éven át főtitkára, majd al-elnöke volt. Üléseit nagy buzgalommal látogatta s még a halála előtt néhány nappal (f. hó 5-én), tartott tudományos ülésen is megjelent. A magyar szemészetszervezésnek alapítója és első elnöke volt, ezt a tisztelet 15 éven át viselte. Igen nagy része volt az orvosi nagyhét intézményének megszervezésében s élénk munkásságot fejtett ki a felső oktatási egyesület és a tudománymentő bizottság életében is. Továbbá szellemi vezetője annak a tanácsadó bizottságnak, mely az *Eszterházy* Pál herceg által a tudományos orvosi kutató munka céljaira adományozott összeg helyes elosztásáról gondoskodik. Évtizedekig volt tagja az Országos Közegészségügyi Tanácsnak s az Igazságügyi Orvosi Tanácsnak is és nagy szerepet játszott a Felső Oktatásügyi Tanácsban, valamint az orvosi fakultás különböző bizottságaiban, különösen a klinikai bizottságban, melynek több ízben elnöke volt. Egy évig, éspedig a legnehezebb évben, a világháború kitörésének évében, a dékáni teendőket is ellátta.

★

Mindez csak hozzávetőleges képzet ad a Grósz Emil által elvégzett munka szinte elképzelhetetlen nagyságáról. Gondoljunk csak meg, hogy hány nehéz aktuális tudománypolitikai és személyi kérdésben kellett állást foglalnia, mily nagy adminisztratív és agitatórius tevékenységet kellett kifejtenie, orvosi munkáján kívül, melyről némi fogalmat alkothatunk magunknak abból, hogy klinikájának egyévi új járóbeteg-forgalma tanárságának nagyobb része idején jelentősen meghaladta a 20.000-et, a klinikájára felvett betegek száma pedig évente 2000 körül mozgott. Ezek mintegy háromnegyed része igényelt műtétet és a nagyobb operációk 40—60 százalékát sajátmaga

végezte. Tanársága alatt mintegy 10.000 hályogot operált sajátkezűleg. Hát ez óriási munka volt és e munkától Grósz Emil akkor sem vonult vissza, mikor nyugalomba ment. Az *Orvosképzést* még ezután is pár évig szerkesztette, számos fontos testület tagja volt, ami sok ülést, referátumot jelentett s mint kormánybiztos részt vett a szigorlatokon is. Életében a nyugdíjazás mindössze annyi változást jelentett, hogy néha ráért arra, hogy egy-egy órácskát elsétáljon a Dunakorzón.

★

A sors, mely már a bölcsőben is rámosolygott, egész életén át kegyes volt hozzá és halálában sem hagyta el. Mindig azt kívánta, hogy elmulása hirtelen legyen és ne előzze meg hosszabb betegség, nehéz szenvedés. E kívánsága is teljesült és így még azzal a bölcs fenntartással is, hogy halála előtt senkit sem mondhatunk boldognak, megállapíthatjuk, hogy Grósz Emil szerencsés ember volt.

Szerencsését megérdemelte — az igaz. Megdolgozott érte, az is igaz, de ezt a sors nem szokta mindig olyan pontosan nézni, mikor kegyeit osztogatja. Utolsó éveire mély gyászt borított *Imre* fiának elvesztése és feleségének negyvenöt éves házasság után bekövetkezett halála. Gyászát hősiessen viselte, aminthogy mindig bölcs nyugalommal tudott szembenézni az élet egyéb megpróbáltatásaival is, melyektől a legszerencsésebbek sem mentek.

★

Grósz Emillel a magyar közélet egyik nagy és nemes alakja száll sírba, de munkája él, éspedig nemcsak betegeiben, akiket meggyógyított, hanem tanítványaiban is, akiknek ő bőszegesen osztotta a tudást s akiket nemcsak szemészetre tanított, hanem hazafias érzésre, humanizmusra és lelkiismeretes buzgóságra is, nem feledkezve meg a kollégialitásról és az orvosi összetartásról sem, melyben mindig az orvosi rend boldogulásának egyik lényeges feltételét látta.